

Küba'nın Post-Sovyet Sosyalizmi*

Antony P. MUELLER

65

1 Ocak 2002'de Küba hükümeti Fidel Castro'nun devlete tam hâkimiyeti ile sonuçlanan ihtilâlin 43. yıldönümünü kutladı. Hâlâ yerli yerinde olan diktatörlük ve sıkı merkezî plânlama altındaki ekonomi ile birlikte, Castro yönetimi sadece Sovyetler Birliği'nin yıkılışı vartasını atlatmakla kalmadı, fakat hükümet birçok Avrupa ülkesi Kanada ve Doğu Avrupa'daki ve Asya'daki geçiş ülkeleri ile yeni ticarî ilişkiler kurmayı ve FDI (dış kaynaklı doğrudan yatırım) anlaşmaları yapmayı da başardı.

Venezuela'nın Hugo Chavez'i Fidel Castro'nun arkadaşı olduğunu ilân etmiştir ve Brezilya'nın yaklaşan başkanlık seçimlerinin kamu oyu yoklamalarına göre, galibi gözükken Lula'sı Küba modeline olan sempatisini sıkça ifade etmiştir. Castro'yu devirme ve demokrasi ve piyasa ekonomisini kurma amacı cinsinden ölçülecek olursa, ABD'nin Küba politikasını tam bir başarısızlık olarak görmek gerekir.

ABD ambargosu etkili olamamış ve arzu edilenin tersi sonuç doğurmuştur. Amerikan hayat tarzına özlemi hâlâ çok canlı olan Küba halkına, hükümeti, "kuşatıldık" diye diye, bu ambargonun ABD'ye kendilerinin düşmanı nazarı ile bakmaları gerektiğinin bir kanıtı olduğunu öğretmeyi başarmıştır. 1960'lı yıllarda ABD hükümetinin ülkeyi izole etme gayretleri Küba'yı tam da Sovyetlerin kolları arasına itmişti. Sovyetler Birliği'nin yıkılışından beri ve ambargonun sürdürülmesi ile yaptırımlardan en çok çeken şimdi Küba halkıdır.

Castro ve Küba ihtilâli hakkında yanlış hüküm vermenin kökleri devrimci Küba'nın ideolojik temelini yanlış anlamadadır. Fidel ilk başlarda kendini bir komünist olarak ilân etmişse de, Küba devriminin nihaî karakteri daima sosyalist olduğu kadar milliyetçi de olmuştur. Castro kapitalizm ve Yankee hâkimiyetinden daha iyi bir seçenek vaadi ile birlikte Amerikan karşıtlığı ve kapitalizm düşmanlığı "makamlarından çalmayı" da gayet iyi bilir.

Prof. Antony Mueller, Almanya Erlangen Nuremberg Üniversitesi'nde ekonomi profesörüdür ve şu anda da akademik mübadele programı uyarınca Brezilya Florianopolis'deki Universidade Federal de Santa Catarina'da uzun dönemli misafir profesör olarak bulunmaktadır. 1990'lı yıllarda sık sık, en son kez de Ocak 2002'de Küba'yı ziyaret etmiştir.

Castro'nun nasıl olup da hâlâ iktidarda kalabildiğini anlamak için, kendisinin ABD baskı ve hegemonyasına karşı çıkmakla millî gururu nasıl okşadığına dikkat etmek gerekir. Belâgat yeteneği, karizması ve Sovyetler Birliği'nden aldığı yüklü yardımlarla Castro, kendine has bir ideolojisi olan emsalsiz bir sistem yaratmıştır. Bu siyasî ideoloji sosyalizm ile refahı ve bir sosyalist refah devleti ile de sosyal adaleti özdeşleştirmektedir. Emperyalizm karşıtlığı ve Amerikan karşıtlığı ulusal bağımsızlığa eşdeğer görülmekte ve ulusal bağımsızlık da Küba halkını diğer insanlardan ayırt eden millî gururun temeli olmaktadır.

Castro'nun ideolojik cebrinin bu iki denklemi alt alta yazıldığında, alternatif, sosyalizm elden gidecek olursa Küba halkının refah devletlerini ve onunla birlikte de sosyal adaleti yitirecekleri tehdidi olarak boy göstermektedir. Çoğu kimsenin inancı odur ki, sosyalizmin sonu ulusal bağımsızlığın yitirilmesi anlamına gelecek ve yeni bağımlılıkla ulusal ve kişisel gurur da kaybolacaktır. Castro'nun "ya sosyalizm, ya ölüm" sloganı mantıksal olarak "ya vatan, ya ölüm"e denktir.

40 yıldan fazla bir süredir, Fidel Castro adanın siyaset ve ekonomisinin nerede ise tek hâkimidir. Fakat Fidel Castro ne sömürücü ne de militarist olan diğer Lâtin Amerika diktatörlerine benzer. Niyeti, belki de, ülkesinin ataerkil geleneklerini sürdürmektir. Sosyalizm görüşü Kolombiya-öncesi kabilesel "Taino-Sosyalizm" unsurları da içermekte ve Küba'nın jestratejik konumundan alabildiğine yarar sağlama geleneğini de sürdürmektedir. Tarihsel perspektiften bakıldığında, havadan gelen parayı yandaşları arasında "hakkaniyete uygun olarak" üleştirilen ataerkil bir liderin buyruğu altında yaşamak, Küba'daki sistemin, "sosyalizm" kavramının bu ülkede kazandığı yan anlamlardan daha veciz bir ifadesi olabilir.

Ülkenin tek lideri olarak Castro, aynı zamanda, ekonominin de en üst düzey yöneticisidir. Bilimsel konularda bile son sözü o söyler. O vatandaşlarına hayatın her veçhesine dair öğütler veren aktif bir rehberdir; ağzından çıkan sözler mahkemelere, basına ve eğitime bile uzanır. Küba sisteminin parçalarını bir arada tutan tutkal, ne Komünist Partisi ne de bir başka guruptur, bizzat Castro'dur. Castro, Max Weber'in ideal tipte karizmatik liderinin tecessüm etmişidir: kendi vizyonu dışındaki gerçekliliğin her veçhesini inkârâ ve fikirlerini izleyicilerine empoze etmeye muktedirdir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından beri yaşanan küresel değişikliklere rağmen Küba liderliği ülkeyi ileri götürecek vasıta olarak merkezî plânlı ekonomiye hâlâ bel bağlamaya ve Küba'nın ekonomik problemlerinin nedeninin sosyalist sistemin verimsizliği değil, fakat süren Amerikan ambargosu olduğunu savunmaya etmektedir.

Castro hayranlığı başta genç kuşak olmak üzere Küba halkı arasında inişe geçmişse de, "gelen gideni arar" korkusu ile mevcut yönetimi kabullenme eğilimi vardır. Rejimin geçmişte sağlamayı başardığı refah eşitliği genel düzeyinden duyulan hoşnutluk canlılığını hâlâ korumakta ve diktatoryal ve otoriter rejimlere özgü imtiyazlar rafîne sistemi sayesinde ilâve sadakat sağlanmaktadır.

Küba bir yandan yeni dış-politika bağları kurarken, Komünist ticaret blokunun (Comecon) yıkılmasından sonra başlattığı iç ekonomik reformlar hükümetin ekonomi düzeyinde tam denetimi sağlaması esasî üzerine bina edilmiştir.

Lenin-Guevara ekonomik modelini izleyen hükümet, ekonominin bütününe tek bir şirket nazarı ile bakmakta, bütün yönetim yetkisini elinde tutmaktadır. Bütün kâr, yenden-bölüşüm masası gibi işlev gören hükümetin hesabına tahakkuk etmektedir. Castro bu sosyalist plânlamayı muhafaza etme ekonomik politika-stratejisini, iktidarını korumanın yolu olarak izlemektedir. Esneklik, sisteme pragmatik bir biçimde sokulmuştur ve doğuracağı sonuçlar merkezin kontrolü altında kalacağı sürece izin verilmektedir. Hükümet aynı zamanda turizm ve yabancı firmaların mevcudiyetlerinin ekonominin geri kalan kısmı üzerinde daha fazla tesir etmesini önlemek için elinden geleni yapmaktadır.

Küba'nın ekonomik sistemi, odağında merkezi olarak plânlanmış ekonominin bulunduğu ve bunun da küçük bir yabancı sektör ve yarı-legal bir özel sektör tarafından çevrelendiği üç boyutlu bir yapı görünümü arz eder. Sistem, sınırlandırılmamış başlıca karar mercii olarak hükümet ve her konuda söz sahibi olarak Fidel Castro tarafından yukarıdan kontrol edilir. Ekonominin şeker üretiminde yoğunlaşmış bölümü sürekli zarar etse de, yabancı yatırımcının turizm endüstrisi ve doğrudan yabancı yatırım bu dahili verimsizlikleri bir ölçüde telâfi eder. Sınırlanmış özel sektör en temel ihtiyaç maddelerini temin etmekte bir yedek regülâtör işlevi görür. Fakat, serbest çiftçi piyasalarına ve küçük ölçekli aile işletmelerine müsamaha etmenin ülkede girişimcilik ruhunu canlandıracağı belli olur olmaz, hükümet sıkı müeyyideler ve boğucu vergiler getirmek sureti ile bu oluşumların köklerini fiilen kazımıştır.

Castro, Küba ekonomisinin bu yapısal karakteristiklerini, uluslararası çerçevede vuku bulan derin dönüşümler ve sosyalist ekonomik plânlamanın bariz başarısızlıklarına rağmen muhafaza etmek istemektedir.

Bir yandan turizm ve doğrudan yabancı yatırım, ilâve konvertibl likidite temin etmeye yarar ve özel sektörün merkezi plânlamalı ekonominin eksikliklerini hafifletmesine izin verilirken, merkezi plânlamalı bir ekonomiyi muhafaza etmek Küba sosyalizmini muhafaza etmenin anahtarı olarak görülmektedir.

Küba ekonomisi derin çarpıklıkların sıkıntılarını çekmektedir ve verimsizlik had safhadadır. Yoksulluk her yerdedir ve beslenme, sağlık ve eğitime değin uzanmaktadır. "Hoşafın" Sovyetlerden gelen "yağının kesilmesi" "Küba modeli"nin büyümesini bozmuştur. Yanılgı artık Havana'nın eski binaları gibi "dökülmekte"dir. Mamafih Küba liderliği vizyonunu şansının döneceği beklentisi içinde muhafaza etmektedir.

"Ya sosyalizm, ya ölüm": Yenilgiyi kabullenmemek geçen yıllarda siyasî propagandanın başlıca sloganı olmuştur.

1950'lerden kalma Amerikan otomobilleri ve Rus kamyonlarını onara onara hâlâ kullanan Küba halkı gibi, Küba rejimi de bir hurda hâline gelmiş sistemini umutsuzca onarmaya çalışmaktadır. Rejime giderek daha sık vurulan payandalar iç çelişkileri daha da içinden çıkılmaz hâle getirmektedir. Bazı genç bürokratların ve partililerin kendilerini "Küba Çin'in yoluna" gideceği umudu ile avutmalarına rağmen, gerçek bu bakış açısını desteklememektedir; Çin'in tersine, Küba'nın değişim politikası, geçiş (transitiyon) kavramına değil, fakat Castro'nun kendine has sosyalizm görüşünü ve iktidarı muhafaza etmeye odaklanmıştır.

Sovyet yardımının son bulmasından sonra hükümet ekonomiyi yabancı yatırımlara açma, serbest ticaret bölgelerini kurma, turizmi teşvik etme, şirketleri yeniden organize

etme ve ABD doları sahibi olmayı yasallaştırma gibi bir dizi reform başlatmıştır. Bu gayretler ekonominin bütün bütün çöküşünü önlemede işe yaradılar. Fakat, ekonomik büyüme cılız kalmış ve kalkınma hızlarındaki ilki 1996, daha sonrakiler ise 1999 ve 2000 yıllarında vuku bulan iki sıçrama (bkz. Tablo) dengeli kalkınmayı yansıtmamıştır; aksine, bunlar şeker üretimindeki arızî artışların, kısa ömürlü ekonomik liberalizasyon önlemlerinin ve 1999'daki de başta turizm sektörüne yapılanlar olmak üzere oldukça yoğun yatırımların sonuçlarıdır.

**Gayrisafi yurtiçi hasıla –
Reel kalkınma hızı 1989-2000**

Yıl	1989-93	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kalkınma Hızı	-35 %	0,7%	2,5%	7,8%	2,5%	1,2%	6,2%	5,6%

Kaynak: Opciones, Semanario Financiero, Comercial Turistico de Cuba tarafından sağlanan Ulusal Veriler.

Son yıllarda, Küba ekonomisi turizmdeki hızlı artıştan çok istifade etmiştir. Adaya çoğunluğu Kanada ve Batı Avrupa'dan olmak üzere 1.7 milyon turist gelmiştir. 1990'lı yılların ikinci yarısında, doğrudan yabancı yatırımlarda kayda değer bir artış oldu. En çok yatırım yapılan alanlar turizm, telekomünikasyon ve nikel ve petrol yataklarının araştırılması alanları idi. İlâve döviz kaynakları, yurtdışında, özellikle de ABD'de yaşayan Kübalıların yurda gönderdikleri paralardan sağlandı.

Fakat bu gelirler sistemi uzun süre ayakta tutuş olan yüklü Sovyet yardımlarının yerini hiç bir surette tutamıyorlardı. Turizm ve doğrudan yabancı yatırım gelirlerindeki azalmanın daha şimdiden hissedilmesi ile birlikte, Küba ekonomisi önümüzdeki yıllarda yeniden tepetakla gitme eğilimine girmiştir.

21. yüzyıla girerken, Küba oldukça dengesiz bir ekonomiyi temsil etmektedir. En modern sektörü turizm olan bu ekonominin geri kalanı daralma ve iniş hâlinindedir. Nüfusun büyük bir kısmının yaşama standartları hızla gerilemekte, üretici sistem zayıf kalmakta ve temel ihtiyaç maddelerinin dağıtımı çok eksik ve çok eşitsiz olmaktadır. Sağlık ve eğitim sistemlerinde “yoklar”ın sayısı her geçen gün artmaktadır. Yaşam standartlarının 1980'li yıllara kıyasla yarı yarıya düşmüş olabileceği veri kabul edildiğinde, ekonomik sistemin daha da kötüye girmesi ekonominin siyasi sistemin daha da radikalleşmesi ile birlikte bütünü ile çökmesi anlamına gelebilir.

Şimdiye değin, Küba'nın sistemi bütünü ile Fidel Castro'nun şahsına bağımlı olagelmiştir. Eski Sovyetler Birliği ile tam tezat teşkil edencesine, Küba rejimi tam bir “one-man show” dur ve ne “proleterya diktatörlüğü”nü ne de “parti yönetimi”ni temsil eder. Fidel Castro Ruz hem “Comandante en Jefe” hem de “Primer Secretario del Comité Central del Partido Comunista de Cuba”dır; 1 Ocak 1959'dan beri de şu anda sayıları 11 milyonu aşmış bulunan Kübalıların “Lider maximo” sudur. Karizmatik liderliğinin eşi emsali yoktur. Küba'nın bugünkü sisteminin Fidel Castro'nun gözden kaybolması ile son bulacağına kesin gözü ile bakılabilir. En muhtemel halefi ordu ve iç güvenlik aygıtının başında bulunun kardeşi Raul Castro'dur. Liderlik rolünün varisi olabilirse, yönetimini ancak daha fazla baskı ile muhafaza edebilir.

Ekonominin giderek bozulan durumu ve siyasî baskıyı arttırma eğilimi veri alındığında, Küba'nın istikbali oldukça karanlık görülmektedir. Bu görünüm özellikle ABD'yi alarma geçirmelidir, çünkü, adada çıkabilecek kanlı bir iç çatışma Küba sınırları dışında da sonuçlar doğuracaktır. Güney Amerika kıtasının kuzey uzantısı üzerinde yer alan ülkelerin istikrarsızlıkları veri alındığında, Küba'daki karışıklık bütün bölgeyi sarsacak bir çatışmayı tetikleyebilir. Küba ile detant'a ve daha yoğun ticarî ilişkilere start vermek ve ambargoyu derhal kaldırmak ABD'ye önerilebilecek en uygun yol olabilir.

Çeviren: Murat AYGEN

* *Prof. Antony Mueller*, "Cuba's Post-Soviet Socialism", <http://www.mises.org/fullstory.asp?control=956>